

Stare fabryki w nowych czasach

RODZAJ LEKCJI:

lekcja plenerowa

GRUPA WIEKOWA:

szkoła ponadpodstawowa

METODA PRACY:

praca w grupach, zadanie do realizacji po lekcjach

CZAS TRWANIA:

20 minut wprowadzenia w trakcie lekcji poprzedzającej; przygotowanie przez uczniów prezentacji (praca domowa); oraz dwie godziny lekcyjne na plenerowe oprowadzanie.

W SKRÓCIE:

Uczniowie losują adres obiektu pofabrycznego oraz otrzymują wytyczne (kartę pracy), wg których ustalają m.in. co w danym obiekcie było produkowane oraz co się z nim dzieje obecnie ▶ przygotowane informacje przedstawiają w trakcie spaceru po obiektach pofabrycznych.

CELE LEKCJI:

Zwrócenie uwagi uczniów na istniejące w Warszawie zabytkowe obiekty postindustrialne, ich potencjał oraz współczesny los.

UWAGA:

Do osiągnięcia celu lekcji najlepiej nadają się te dzielnice Warszawy, w których zachowało się najwięcej obiektów pofabrycznych, a więc Praga-Północ, Praga-Południe oraz Wola. Niniejszy scenariusz lekcji jest przykładowy i opiera się na fabrykach zlokalizowanych na Pradze-Północ. Nauczyciel może stworzyć własną trasę w oparciu np. o katalog *Warszawskie dziedzictwo postindustrialne* autorstwa Michała Krasuckiego (https://issuu.com/hereditas/docs/katalog_m_krasucki).

Alternatywną wersją zajęć (zamiast spaceru plenerowego) jest przedstawienie przez uczniów zdobytych informacji w trakcie lekcji w klasie, w formie krótkich, pięciominutowych prezentacji.

POMOCE DYDAKTYCZNE:

Wzory materiałów do wydrukowania i wręczenia uczniom przez nauczyciela zamieszczone są na końcu scenariusza w części *Pomoce dydaktyczne*.

- Kartki z adresami fabryk wraz z informacją o dostępnych naukowych opracowaniach – zostaną one rozlosowane wśród zespołów uczniowskich.
- Karta fabryki – karta pracy do wydrukowania przez nauczyciela i rozdysponowania wśród zespołów uczniów.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. LEKCJA POPRZEDZAJĄCA (20 minut):

Nauczyciel wprowadza uczniów w temat warszawskich zabytków przemysłowych. Uczniowie dowiadują się, że na terenie Warszawy zachowało się dużo budynków pofabrycznych, w których przez wiele lat prowadzona była produkcja – najstarsze z nich zostały wybudowane jeszcze w XIX wieku. Część z nich – ze względu na wartości historyczne, artystyczne lub techniczne – została objęta przez konserwatora ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

Obecnie niektóre zostały zaadaptowane (przeszły renowację i restaurację) na różne cele – mieszczą się w nich biura, sklepy, warsztaty, magazyny, siedziby uczelni, a nawet mieszkania. Inne są w trakcie takich przekształceń, a jeszcze inne pozostają nieużytkowane (często zaniedbane i w złym stanie technicznym).

Prowadzący zajęcia informuje uczniów, że kolejna lekcja odbędzie się w terenie, w formie oprowadzania po okolicy przez zespoły uczniowskie. Zapowiada uczniom wyprawę na warszawską Pragę, w czasie której sprawdzą, co stało się z dawnymi fabrykami. Przedstawia także zasady: pięć uczniowskich zespołów wylosuje po jednym obiekcie, a następnie przygotuje na ich temat krótką wypowiedź ustną wg wytycznych zawartych w karcie pracy. Dodatkowo, jeżeli się to uda, zespoły są proszone o przedstawienie w czasie oprowadzania archiwalnych ilustracji dotyczących wylosowanych obiektów.

Dla większej tajemnicy uczniom nie są podawane nazwy fabryk, ale losowane są jedynie adresy obiektów z następującego zestawienia (numeracja listy oznacza proponowany kolejny przystanek na trasie zwiedzania):

1. ul. Żąbkowska 27/31,
2. ul. Kawęczyńska 9,
3. ul. Kawęczyńska 36,
4. ul. Objazdowa 1,
5. ul. Otwocka 14.

Prowadzący zajęcia wyjaśnia również, że na wylosowanych kartkach znajduje się informacja o opracowaniach, z których warto skorzystać przy pracy nad realizacją zadania.

2. ZAJĘCIA W TERENIE (90 minut):

Proponowane miejsce rozpoczęcia wyprawy przy ul. Żąbkowskiej 27/31, a zakończenia przy ul. Otwockiej 14.

1. CO PRODUKOWANO W PRASKICH FABRYKACH? (80 minut):

Po przybyciu na miejsce prezentację rozpoczyna zespół, który wylosował adres Żąbkowska 27/31 (dawna Państwowa Wytwórnia Wódek, a obecnie Centrum Praskie „Koneser”). Po skończeniu wypowiedzi wszyscy uczniowie proszeni są o próbę oceny potencjału zachowanych obiektów pofabrycznych oraz ich zagospodarowania (czy podoba im się współczesny pomysł na zagospodarowanie zabytkowego obiektu?).

Następnie klasa przechodzi do kolejnego punktu – ul. Kawęczyńska 9 i tam czynności się powtarzają. Itd.

2. STARE MURY – NOWE FUNKCJE (10 minut):

Zakończenie zajęć to swobodna refleksja na temat losu odwiedzanych obiektów. Nauczyciel rozmawia z uczniami na temat obecnego stanu fabrycznych budynków, ich mocnych i słabych stron, a także szans i zagrożeń, zasadności ich zachowania oraz adaptacji do nowych funkcji. Zastanawia się z uczniami nad tym, czy pofabryczna przestrzeń mogłaby służyć innym celom niż obecnie.

BAZA WIEDZY DLA PROWADZĄCEGO ZAJĘCIA:

HASŁA KLUCZOWE:

ADAPTACJA

Przystosowanie czegoś do innego użytku niż było przeznaczone.

RENOWACJA

Odnowienie czegoś, zwłaszcza budynków.

RESTAURACJA

Odnowienie zabytków lub dzieł sztuki, przywrócenie dawniejszej formy.

REWITALIZACJA

Kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji (źródło definicji: strona Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju <https://www.miiir.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/rewitalizacja/krajowe-centrum-wiedzy-o-rewitalizacji/czym-jest-rewitalizacja/>).

PODSTAWOWE INFORMACJE

O OBIEKTACH POFABRYCZNYCH ZE SCENARIUSZA:

1. UL. ZĄBKOWSKA 27/31

- Dawniej: m.in. Warszawska Wytwórnia Wódki „Koneser”, a przed II wojną światową Państwowa Wytwórnia Wódek.
- Obecnie: Centrum Praskie Koneser – zespół mieszkaniowo-usługowy z wykorzystaniem budynków pofabrycznych.
Budynki pofabryczne zostały odnowione i uzupełnione o nową zabudowę biurowo-usługową oraz mieszkalną.
- W fabryce produkowano przede wszystkim wódkę oraz spirytus.
- Fabryka funkcjonowała tu od 1898 roku do początku XXI wieku.
- Obiekt składający się z budynków produkcyjnych, magazynowych i biurowych został objęty ochroną konserwatorską.

ul. Ząbkowska 27/31. Fot. P. Stryczyński

ul. Kawęczyńska 9. Fot. P. Stryczyński

2. UL. KAWĘCZYŃSKA 9

- Dawniej: Warszawska Fabryka Farb Drukarskich, a przed II wojną światową m.in. Spółka Akcyjna Fabryka Farb Drukarskich „Pigment”.
- Obecnie: Fabryka na Pradze – zespół mieszkaniowo-usługowy z wykorzystaniem budynków pofabrycznych.
Budynek pofabryczny został odnowiony i uzupełniony o nową zabudowę mieszkalną.
- W fabryce produkowano przede wszystkim farby graficzne do druku.
- Fabryka funkcjonowała tu od 20-lecia międzywojennego do początku XXI wieku.
- Obiekt ujęty jest wpisem do ewidencji zabytków.

3. UL. KAWĘCZYŃSKA 36

- Dawniej: Warszawska Fabryka Mebli, a przed II wojną światową Parowa Fabryka Listew na Ramy oraz Wyrobów Drzewnych W. Domański i S. Zabłocki.
- Obecnie: Wyższa Szkoła Menedżerska.
Budynek pofabryczny został odnowiony i uzupełniony o nową zabudowę na cele dydaktyczne.
- W fabryce produkowano przede wszystkim drewniane listwy do tapet, meble, a także obudowy do telewizorów.
- Fabryka funkcjonowała tu od początku XX wieku do lat 90. XX wieku.
- Obiekt ujęty jest wpisem do ewidencji zabytków.

ul. Kawęczyńska 36. Fot. P. Stryczyński

4. UL. OBJAZDOWA 1

- Dawniej: m.in. Warszawska Fabryka Sprężyn (części do samochodów), a przed II wojną światową Belgijska Spółka Akcyjna Warszawskiej Fabryki Drotu, Sztyftów i Gwoździ (druły, łańcuchy, gwoździe).
- Obecnie: obiekt w częściowej ruinie; siedziby różnych firm.
Najstarsze budynki pofabryczne znajdują się w stanie ruiny, w obiektach z okresu PRL zlokalizowane są liczne firmy usługowo-produkcyjne.
- W fabryce produkowano przede wszystkim sprężyny, a wcześniej drut.
- Fabryka funkcjonowała tu w latach 1899–2000.
- Najstarsze budynki produkcyjne oraz biurowe są chronione wpisem do rejestru zabytków.

A

ul. Objazdowa 1. Fot. P. Stryczyński

ul. Otwocka 14. Fot. P. Stryczyński

5. UL. OTWOCKA 14

- Dawniej: Fabryka Trzciny – działalność kulturalna; wcześniej budynek należał do Warszawskich Zakładów Mięśnych (wyroby garmażeryjne, wędliny, konserwy), a przed II wojną światową produkowały tu m.in. Spółka Akcyjna Fabryka Wyrobów Gumowych „Polonit” (opony) oraz Spółka Akcyjna Polski Przemysł Gumowy „PePeGe” (węże gumowe).
- Obecnie: Mała Warszawa – działalność kulturalna.
Budynki pofabryczne są użytkowane – zaadaptowane na działalność kulturalną.
- Fabryka funkcjonowała tu od czasów przed I wojną światową do lat 90. XX wieku.
- Obiekt ujęty jest wpisem do ewidencji zabytków.

DLA POSZERZENIA WIEDZY WARTO SIĘGAĆ PO OPRACOWANIA:

W opracowaniu *Warszawskie dziedzictwo postindustrialne* Michała Krasuckiego znajdują się podstawowe informacje na temat obiektów (https://issuu.com/hereditas/docs/katalog_m_krasucki). Tam również w krótkim tekście wstępnym można poznać dzieje warszawskiego przemysłu.

POMOCE DYDAKTYCZNE:

KARTKI Z ADRESAMI DO WYŁOSOWANIA PRZEZ UCZNIÓW:

UL. ZĄBKOWSKA 27/31

- W opracowaniu *Warszawskie dziedzictwo postindustrialne* Michała Krasuckiego znajdziesz podstawowe informacje na temat obiektu (https://issuu.com/hereditas/docs/katalog_m_krasucki).
- Na portalu mapowym <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/> sprawdzisz, czy jest chroniony wpisem do rejestru zabytków.
- Archiwalne fotografie możesz znaleźć w Internecie. Zacznij od sprawdzenia serwisu Narodowego Archiwum Cyfrowego (<https://audiovis.nac.gov.pl/>) lub portalu Fotopolska (<https://fotopolska.eu/>).

UL. KAWĘCZYŃSKA 9

- W opracowaniu *Warszawskie dziedzictwo postindustrialne* Michała Krasuckiego znajdziesz podstawowe informacje na temat obiektu (https://issuu.com/hereditas/docs/katalog_m_krasucki).
- Na portalu mapowym <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/> sprawdzisz, czy jest chroniony wpisem do rejestru zabytków.
- Archiwalne fotografie możesz znaleźć w Internecie. Zacznij od sprawdzenia serwisu Narodowego Archiwum Cyfrowego (<https://audiovis.nac.gov.pl/>) lub portalu Fotopolska (<https://fotopolska.eu/>).

UL. KAWĘCZYŃSKA 36

- W opracowaniu *Warszawskie dziedzictwo postindustrialne* Michała Krasuckiego znajdziesz podstawowe informacje na temat obiektu (https://issuu.com/hereditas/docs/katalog_m_krasucki).
- Na portalu mapowym <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/> sprawdzisz, czy jest chroniony wpisem do rejestru zabytków.
- Archiwalne fotografie możesz znaleźć w Internecie. Zacznij od sprawdzenia serwisu Narodowego Archiwum Cyfrowego (<https://audiovis.nac.gov.pl/>) lub portalu Fotopolska (<https://fotopolska.eu/>).

UL. OBJAZDOWA 1

- W opracowaniu *Warszawskie dziedzictwo postindustrialne* Michała Krasuckiego znajdziesz podstawowe informacje na temat obiektu (https://issuu.com/hereditas/docs/katalog_m_krasucki).
- Na portalu mapowym <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/> sprawdzisz, czy jest chroniony wpisem do rejestru zabytków.
- Archiwalne fotografie możesz znaleźć w Internecie. Zacznij od sprawdzenia serwisu Narodowego Archiwum Cyfrowego (<https://audiovis.nac.gov.pl/>) lub portalu Fotopolska (<https://fotopolska.eu/>).

UL. OTWOCKA 14

- W opracowaniu *Warszawskie dziedzictwo postindustrialne* Michała Krasuckiego znajdziesz podstawowe informacje na temat obiektu (https://issuu.com/hereditas/docs/katalog_m_krasucki).
- Na portalu mapowym <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/> sprawdzisz, czy jest chroniony wpisem do rejestru zabytków.
- Archiwalne fotografie możesz znaleźć w Internecie. Zacznij od sprawdzenia serwisu Narodowego Archiwum Cyfrowego (<https://audiovis.nac.gov.pl/>) lub portalu Fotopolska (<https://fotopolska.eu/>).

KARTA PRACY

Określ nazwę (lub nazwy) funkcjonującej pod wskazanym adresem fabryki oraz nazwę realizowanej lub planowanej obecnie inwestycji.

Określ, co mieści się obecnie w obiekcie lub będzie się mieściło w przyszłości?

Opisz wygląd obiektu i spróbuj ocenić stan jego zachowania (np. ruina, obiekt zadbane itp.).

Wymień, jakie produkty były tu wytwarzane.

Podaj, w jakich latach fabryka funkcjonowała.

Sprawdź, czy obiekt znajduje się w rejestrze zabytków – jeśli tak, spróbuj ustalić, dlaczego został objęty ochroną konserwatorską.

Postaraj się znaleźć opublikowane w Internecie archiwalne fotografie związane z fabryką lub wizualizacje przyszłego jej wyglądu. Wybrane wydrukuj i zabierz ze sobą na prezentację.